

Droog zandlandschap 2007

Dit informatieblad gaat over beheer en renovatie van heide en stuifzand en hoe je daarbij rekening kan houden met de bijzondere fauna. Als specifiek voorbeeld is Nationaal Park de Hoge Veluwe gekozen.

Over heide en stuifzand

Heide- en stuifzandterreinen zijn karakteristieke halfnatuurlijke terreinen. Deze terreinen zijn echter de afgelopen eeuw sterk afgenomen. Stuifzandterreinen zijn buiten Nederland zelfs bijna verdwenen. De Nederlandse stuifzanden kunnen daarom als werelderfgoed worden gezien! Om een betere kijk te krijgen op de problemen en oplossingen rond heide- en stuifzandbeheer in relatie tot fauna, zijn eind 2007 enkele veldwerkplaatsen gehouden in het Nationale Park de Hoge Veluwe. In dit informatieblad zijn de kennis en ervaring te lezen van Bart Boers (Senior beleidsmedewerker van Nationaal Park de Hoge Veluwe) en Henk Siepel (Alterra, Wageningen UR).

Het probleem

Het areaal heide- en stuifzandterreinen is de afgelopen eeuw sterk achteruitgegaan. De bijzondere bijbehorende fauna is hiermee ook steeds zeldzamer geworden. Heide is voor bijvoorbeeld voor veel reptielen een onmisbaar leefgebied. Zes van de zeven Nederlandse soorten komen op de heide voor, maar ook voor andere soortgroepen als vogels en insecten vormt heide een belangrijk leefgebied. Een groot aantal karakteristieke heidesoorten staat inmiddels op de Rode lijst, zoals gladde slang, korhoen en tapuit.

De oorzaak

De oorzaak van deze achteruitgang heeft zowel natuurlijke als menselijke oorzaken. Door successie (boomopslag en vergrassing) van de open terreinen groeien heide-

en stuifzandterreinen dicht. Ook grijs kronkelsteeltje of tankmos vormt op veel plaatsen dichte plakkaten op voormalig stuifzand. De hoge stikstofdepositie van de afgelopen decennia heeft hieraan flink bijgedragen. Rond 1900 was er een periode waarin de stuifzanden door menselijk toedoen werden bebost, met als doel de stuifzanden te beteugelen en voor de nationale houtproductie.

Het streefbeeld

Heide- en stuifzandlandschappen zijn voedselarme systemen, met soorten als struikheide, heideklauwtjesmos, stekelbrem en bosbes. Soorten die veel voorkomen in stuifzandlandschappen zijn onder andere buntgras, ruig haarmos en korstmossen (die zeer slecht tegen verstoring kunnen).

Variatie

Vorige eeuw was de heide zeer divers en het stuifzand uitgestrekt, en werd er veel op kleine schaal 'gerommeld' in de heide waardoor de heide zo structuurrijk bleef. De afgelopen dertig jaar is er grootschalig onderhoud gepleegd aan veel heide- en stuifzandgebieden waardoor de landschapstypen zijn hersteld. Deze grootschalige verstoringen hebben echter hun weerslag gehad op de faunastand. Het is nu zaak om de variatie in deze belangrijke landschapstypen weer terug te brengen en daarnaast de rust weer terug te laten keren ten behoeve van de fauna. Veel grote insecten brengen bijvoorbeeld hun eerste jaren als larve door in de bodem. Door grootschalige ingrepen wordt zo maar een hele populatie verwijderd. Een gevarieerde heide is bijvoorbeeld gunstig voor het korhoen. Zo hebben kuikens behoefte aan open plekjes waar ze op kunnen warmen in de zon. Maar ze moeten zich ook kunnen verschuilen tegen roofdieren onder een dakje van oude heide. Naast het korhoen profiteren ook vogels als boomleeuwerik, nachtzwaluw en roodborsttapuit en andere dieren, zoals vlinders en libellen, zandhagedis en de gladde slang van meer variatie. Variatie is belangrijk voor voedsel en leefgebied. Kortom: variatie in de ruimte, maar rust in de tijd.

De maatregelen

Maatregelen om meer variatie op de heide te krijgen en stuifzanden te behouden zijn onder andere: maaien of kleinschalig plaggen (stroken van enkele vierkante meters) om de heide te verjongen, vliegdenneren trekken, heide ook de kans geven weer oud te worden en het geleidelijker maken van scherpe bosranden. Maar

hoe pas je deze maatregelen toe met oog voor de fauna? Als je kijkt naar het heide- en stuifzandbeheer in relatie tot de fauna is het erg belangrijk om te kijken naar de mate van verstoring die een beheersmaatregel teweeg brengt en de frequentie waarin dit gebeurt. Daarbij kunnen belangen van soorten nog wel eens conflicteren, wat beter is voor de een kan levensbedreigend zijn voor de ander.

Voor meer structuurvariatie en een beter voedselaanbod voor verschillende fauna-soorten kan gewerkt worden met kleine perceeltjes gras, groenbemester of graan in of naast de heide. Dit wordt toegepast op de Hoge Veluwe.

1. Begrazen

Om verbossing en vergrassing tegen te gaan kan (druk) begrazing of zelfs overbeweiding (op stuifzandterreinen)

Insleep dierziekten

Begrazing met een schaapskudde brengt enkele problemen met zich mee. Doordat schapen geënt worden tegen ziekte kunnen ze ongemerkt drager zijn en zodoende het wild in het natuurgebied besmetten.

Ontwormingsmiddelen

Een ander probleem wordt veroorzaakt door ontwormingsmiddelen in de uitwerpselen van de schapen. Op mest foeragerende insecten als mestkevers sterven af na in aanraking te zijn gekomen met deze ontwormingsmiddelen. Door kortwerkende ontwormingsmiddelen te gebruiken en de dieren 24 uur binnen te houden worden de effecten beperkt. (zie: Ontwormen met verstand (2005) CLM, Culemborg)

effectief zijn. Dit kan worden gedaan door de inzet van groot wild zoals reeën, edelherten, wilde zwijnen of moeflons, maar ook door middel van een kudde schapen. Begrazing met een schaapskudde kan ook echter te intensief zijn voor bepaalde insectensoorten.

2. Plaggen

Plaggen is een inmiddels veel-toegepaste beheersmaatregel. Om in heideterreinen zoveel mogelijk structuur te behouden, is het verstandig om op kleinere schaal te plaggen, met behoud van bepaalde waardevolle stukjes heide, welke als zaadbron en vluchtplek voor fauna kunnen dienen. Door kleinere stukken aan te pakken heeft de fauna meer mogelijkheden om te vluchten, nadeel is wel dat de frequentie van verstoring in een gebied hoger ligt.

De cyclus van heide beslaat ongeveer dertig jaar: nadat er geplagd is, neemt de heide eerst twintig jaar toe en vervolgens is er de volgende tien jaar een afname te zien samen met een grote toename van pijpenstrootje, die het hele veld kan bedekken. Het is voordelig voor de fauna om verschillende stadia van de heide binnen een heideterrein terug te vinden.

3. Afgraven

Om snel een voedselarm systeem te creëren is afgraven een optie. Op de Hoge Veluwe is enkele jaren geleden met succes 20 centimeter afgegraven om het zand weer te doen stuiven. De verhoogde winddynamiek heeft er op de Hoge Veluwe voor gezorgd dat grijs kronkelsteeltje (tankmos) aan

het verdwijnen is. Waardevolle plekken kunnen tijdens de werkzaamheden het beste gespaard blijven. Zo kunnen flora en fauna zich vanuit deze karakteristieke stukjes heide en stuifzand weer verspreiden. Ook kleine gevarieerde boom-/struikgroepen kunnen van belang zijn bij de maatregelen.

4. Branden

Na het branden blijft een aslaag over. Naast heide kunnen ook veel andere planten hiervan profiteren, zoals tormentil, gevlekte orchis en gaspeldoorn. Gewoonlijk wordt een stuk heide eens in de zeven of acht jaar gebrand. Het uitvoeren van deze maatregel vereist kunde en kennis. Het branden moet vroeg in de lente gebeuren. Dan is de heide droog en de grond nog bevroren of vochtig. Vocht en vorst beschermen de wortels en zaden tegen het vuur. Verder is een zwakke wind van belang om het vuur aan te wakkeren. Is de wind te sterk, dan loopt het vuur te snel en blijven er grote plekken ongebrand liggen. (Boomblad, aug. 2004)

Inlichtingen

Henk Siepel, Alterra, Wageningen
UR hoogleraar toegepaste die-
recologie, 0317-478751,
henk.siepel@wur.nl

Bart Boers, Stichting Nationaal
Park de Hoge Veluwe, Senior
beleidsmedewerker,
055-3788100,
bartboers@hogeveluwe.nl

Linde Gommers-Verbeek,
Aequator Groen & Ruimte, projectmedewer-
ker Doelgericht Natuurbeheer, 06-51273713,
lgommers@aequator.nl

Literatuur

Boomblad, "Over het heidebeheer moet men geen gras laten groeien."
8e jaargang nr. 3, juni 1996
Boomblad, "Hoe de heide gedijde."
16e jaargang nr. 4, augustus 2004.

**Natuur, natuur en
landschap**